

NAVOIY QIT'ALARIDA MA'NAVYIY-AXLOQIY MASALALARNING BADIY IFODASI

Irodaxon Toshkenboyeva

Andijon davlat universiteti magistranti

ANNOTASIYA

Mazkur maqolada Navoiy ijod yo'li, faoliyati haqida ko'plab ma'lumotlar berilgan. Xususan, uning o'z asarlari orqali tarbiyaviy ahamiyatga molik ma'lumotlar berishi haqida so'z boradi. Qit'alari va ularning ma'no-mazmuni, insonlar uchun alohida ahamiyatga egaligi haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: qit'a, tamsil, tavoze(izzat-ikrom, ehtirom),kamtarlik,tarbiya.

ABSTRACT

This article provides a lot of information about the activities of Navoi's creative path. In particular, it is said that he provided educational information through his works. The continents and their meanings are given special information about the importance of human beings.

Keywords: continent, fable, humility, humility, discipline.

KIRISH

G'arbda Chig'atoy adabiyotining buyuk vakili, sharqda "Nizomi millat va din "unvoni bilan ulug'langan, o'zbek tilining asoschisi hisoblangan Mir Alisher Navoiy ko'p sohalarga o'zining asarlari bilan katta hissa qo'shgan. O'zbek she'riyatida uning she'riy asarlari yuqori cho'qqida turadi. Ruboiy, tuyuq, lug'z (chiston)larining barchasi o'zining mukammal ,beqiyosligi bilan ajralib turadi. Asarlarining ichida qit'aning alohida o'rni bor.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Birgina " Xazoyin ul Maoniy" da ko'plab qit'a namunalari keltirilgan. Qit'a arabcha so'z bo'lib,"bo'lak", "parcha" ma'nolarini anglatadi. Mana shu bo'lak va parchalar ichida katta ma'no mazmuni o'zida mujassam etadi. Qit'a ba'zi manbalarda "boshsiz g'azal" deb ham yuritiladi. Ushbu janr turk, arab, fors-tojik adabiyotida keng yoyilgan janrdir. Qit'a doim alohida holda kelmaydi. Qissadan hissa chiqarish maqsadida turli nasriy asarlar debochasida ham keladi. Navoiy yaratgan qit'alar qit'aning janr

sifatida alohida mavqega ega bo'lishida katta hissa qo'shgan. Navoiygacha bo'lgan davrda Lutfiy, Xorazmiy, Amiriy ijodida ham qit'aning namunalarini uchratish mumkin. Navoiyning "Mahbub ul qulub", "Xazoyin ul Maoniy", "Arbain hadis" asarlarida qit'aning ajoyib namunalarini uchratishimiz mumkin. Qit'a janridagi eng salmoqli hissani Navoiy qo'shgan desak mubolag'a bo'lmaydi. Sababi, birgina "Xazoyin ul Maoniy" da 210 ta qit'a namunasi bor. Ushbu qit'alarida ilm-ma'rifatni egallash, ota-ona hurmati, adolatli shoh, yaxshi axloq egasi bo'lish yomonlardan uzoq bo'lish mavzulari ilgari suriladi. Albatta, barcha janrlar singari qit'a markazida ham komil inson g'oyasi yotadi. Navoiy qit'alari asosida ma'naviy-axloqiy masalalar yotadi desak mubolag'a bo'lmaydi.

Alisher Navoiy qit'alari faqatgina mazmundorligi bilan emas badiiy mahoratining yuksakligi bilan ham noyob sanaladi. Ijodkor ko'pincha qit'aning ilk baytida keltirilgan tayanch g'oyani o'quvchiga yetkazish, uning his tuyg'ulariga ta'sir etish maqsadida rang-barang tamsillardan foydalaniladi. Alisher Navoiyning nafaqat qit'alarini, balki, barcha ijod namunalari bilan tanishish mobaynida uning hayotga boshqacha nazar bilan qaraganining guvohi bo'lishimiz mumkin.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Biz yuqorida ilgari surgan ma'naviy-axloqiy masalalar zamirida til masalasi ham yotadi. Fikrimizning dalili sifatida "Oz-oz demakning manfaati-vu va ko'p so'zning manzarasida" nomli qit'asi ham ahamiyatlidir:

Navoiy tiling asrag'il zinhor
Desangkim, yemay dahr ishidin fusus.
Nazar qilki, o'q og'zi tilsiz uchun,
Qilur tojvarlar bila dast bo's.
Necha tojvardur kesarlar boshin,
Chu hamgomsiz nag'ma tortar xurus.

Yuqoridagi qit'aning ilk baytida ijodkor o'tkinchi dunyo ishlaridan afsuslanmaslik uchun tilingni asragil deb o'ziga xitob qiladi. Qit'a boshidan oxirigacha til odobiga bag'ishlanadi. Behuda so'zlashning zarari, so'zning qadri xususida fikrlar bayon etiladi.

Yana bir tarbiyaviy ruhdagi qit'asi sifatida "Hukamo qalbining tarjimasi insoniyat" bobida ("Donishmandlarning insoniyat haqidagi fikrlari tarjimasi") nomli qit'asini misol qilib olishimiz mumkin:

Tavoze' yaxshi, ammo yaxshiroqdur,
Agar da'b etsa ani ahli davlat.

Erur ham avf xo‘b-u xo‘broq ul
Ki, zohir bo‘lg‘ay el topganda qudrat.
Ato ham turfa ishdur turfaroq bil,
Agar yo‘qtur aning yo‘qtur yonida minnat.
Hakim insoni komil debdur ani,
Ki, bo‘lg‘ay zotida bu necha hislat.

Yuqoridagi misralarda uch narsa muhim sanaladi:tavoze, kamtarlik, kechirimli bo‘lish,bergan hadyasini minnat qilmaslik. Mana shu yuqoridagi hislatlarni o‘zida mujassam etgan insonlarni biz to‘laqonli komil inson qatoriga qo‘shishimiz mumkin.

Insonga ma‘naviy-axloqiy tarbiya berish deganda, avvalo, insonlarda ma‘naviy axloqiy ongni shakllantirish, his-tuyg‘ularni tarbiyalash va rivojlantirish, xulq atvor ko‘nikma va odatlarini tarkib toptirish maqsadida yaratilgan Navoiyning ko‘plab asarlari bor. Ayniqsa, bularnig ichida o‘zining qisqaligi lo‘nda ma‘noga egaligi, ta‘sirchanligi bilan qit‘a janri ajralib turadi. Mana shunday qit‘alarining biriga "Kamol kasbiga dalolat-u nuqsondin izhori malomat" qit‘asini misol qilib olishimiz mumkin. Ushbu qit‘a judayam mashhur qit‘a hisoblanib, barcha uchun o‘ta muhim bo‘lgan ezgu amalga chorlaydi: Bu dunyoga kelganingdan keyin kamolotni kasb et. Bu dunyodan kamolotga erishmay ketmoq hammomga kirib poklanmay chiqishdan gap.

E‘tibor berilsa,ushbu misralardan inson o‘zi uchun o‘zligi uchun katta tarbiyaviy ozuqani olish mumkin:

Kamol et kasbim olam uyidin -
Sanga farz o‘lmag‘ay g‘amnok chiqmoq.
Jahondin notamom o‘tmak biaynik
Erur hammomdin nopok chiqmoq.

XULOSA

Birinchi bor nazar tashlaganimizda Navoiy ijod mahsulida tushunarsiz so‘z yo‘qdek tuyulishi mumkin. Lekin e‘tibor berib qarajak, qo‘llangan so‘zlarning o‘z lug‘aviy ma‘nolaridan ko‘ra ancha keng qamrovli ma‘nolar kelib chiqadi. Mana shulardan kelib chiqqan holda shuni aytishimiz mumkinki, Navoiy qit‘asidagi ma‘no mazmun rang-barang. "Qit‘a o‘zbek mumtoz she‘riyatida hazrat Navoiy qalamining quvvati bilan katta o‘rin egallaydi",- deya fikr bildirishlari bejiz emas. Hamid Sulaymon: "Navoiy qalamidan to‘kilgan "Xazoyin ul Maoniy"da 503 baytdan iborat 210ta qit‘a jamlangan". Yuqoridagilardan ko‘rinib turibdiki, bu oz meros emas. Navoiy ijodining o‘ziga xos

xususiyati, qablarni o‘ziga chorlashi uning katta tarbiyaviy ahamiyatga egaligidadir.

REFERENCES

1. R.J. Vohidov, H.P. Eshonqulov "O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixi". 2006.Toshkent
2. N. Rahmonov "O‘zbek adabiyoti tarixi".

